

УДК 378.147.091.33

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

О.М.Ігнатова, В.А.Леонтієва

***Анотація.** У статті розглянуто сутність поняття педагогічної майстерності, проаналізовано літературу з теми, визначено основні компоненти в структурі педагогічної майстерності викладача іноземних мов, запропоновано шляхи розвитку педагогічної майстерності викладача іноземних мов у вищих закладах освіти.*

***Ключові слова:** педагогічна майстерність, педагогічна діяльність, іноземна мова.*

***Аннотация.** В статье рассмотрены сущность понятия педагогического мастерства, проанализирована литература по теме, определены основные компоненты в структуре педагогического мастерства преподавателя иностранных языков, предложены пути развития педагогического мастерства преподавателя иностранных языков в высших учебных заведениях.*

***Ключевые слова:** педагогическое мастерство, педагогическая деятельность, иностранный язык.*

***Annotation.** In this article the essence of the notion pedagogical mastery is considered, the main literature is analyzed. Basic components in the pedagogical mastery structure of a teacher of foreign languages are determined. The ways of development of the pedagogical mastery of the teachers of foreign languages in higher educational establishments are proposed.*

***Key words:** pedagogical mastery, pedagogical activity, foreign language.*

Постановка проблеми. Розвиток та вдосконалення системи освіти в Україні значною мірою залежить від наявності висококваліфікованих кадрів. Належна підготовка майбутнього педагога та подальше його кар'єрне зростання є необхідною умовою підвищення якості освіти. У зв'язку з цим, сучасному педагогові необхідно постійно самовдосконалюватися, саморозвиватися та підвищувати власну професійну майстерність. Особливий інтерес становить розвиток педагогічної майстерності викладача іноземної мови вищого навчального закладу. Технологічний розвиток сучасного світу вимагає від викладача іноземної мови пошуку нових методів викладу матеріалу та інноваційних підходів до викладання, що закономірно актуалізує потребу професійного самовдосконалення. Сучасні школярі починають вивчати іноземні мови ще з раннього дитячого віку, більшість із них подорожують разом із батьками і мають гарну мовну практику, тому вже в 5-6 класі загальноосвітньої школи їх важко

буває здивувати досконалим володінням іноземною мовою чи розповідями про культуру іншої країни, її традиції – тобто тим змістом програмного матеріалу, що пропонується до вивчення. Сьогодні особливі акценти ставляться саме на педагогічній майстерності, фаховій вправності, що забезпечує безпосередній вплив особистості вчителя на учня, адже знання та нова інформація поступово втрачають питому вагу в освітньому процесі, на перший план виступає така діяльність вчителя, що залишає по собі позитивний ефект післядії, стимулюючи всебічний розвиток особистості учня.

Наполеглива робота над розвитком власної педагогічної майстерності – запорука кар'єрного зростання і професійного успіху сучасного вчителя.

Аналіз основних досліджень і невирішених аспектів проблем. Вагомий внесок у розвиток педагогічної майстерності вихователя зробив А.Макаренко. У своїй статті "Деякі висновки з мого педагогічного досвіду" А.Макаренко писав: Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом, що вимагає таланту, але це спеціальність, якої треба навчатись, як треба навчати лікаря його майстерності, як треба навчати музиканта" [6, с.29].

Питання про професійну майстерність вчителя розглядали такі науковці, як І. Зязюн, Є. Барбіна, Л. Крамушенко, В. Радул та інші. Дослідженню естетичних та етичних засад розвитку педагогічної майстерності як краси педагогічної дії присвячені праці науковців України та зарубіжжя: Г.Васяновича, П.Ковалю, О.Лаврінченка, М.Лещенка, В.Онищенка, І.Синиці, О.Семенов, М.Солдатенка, О.Тринус, О.Федій, Л.Хомич, О.Отич та інших [8, с.8].

Мета статті – визначити сутність та зміст поняття «педагогічна майстерність», виділити основні складові педагогічної майстерності вчителя іноземної мови, обґрунтувати основні шляхи формування його професійної майстерності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах з'являється все більше викладачів-майстрів своєї справи. Це спеціалісти найвищої кваліфікації, високої культури, які розробляють авторські програми, володіють альтернативними педагогічними технологіями, індивідуальним стилем роботи, досягають високих результатів у навчанні, вихованні та розвитку підростаючих поколінь.

Педагогічна майстерність – це найвищий рівень педагогічної діяльності, що проявляється в творчості вчителя, в постійному вдосконаленні мистецтва навчання, виховання й розвитку людини. Педагогічна майстерність передусім пов'язана з особистістю педагога, з комплексом характеристик, які сприяють забезпеченню високої якості самоорганізації професійної діяльності [1, с.12].

Складовими частинами педагогічної майстерності, або її компонентами, є, по-перше, світогляд учителя, його ідейні переконання.

По-друге, педагогічна майстерність передбачає досконале знання предмета навчання, знання всього того фактичного матеріалу, який ми намагаємося передати учням, і всіх тих моральних норм, правил, навичок, звичок, що їх ми збираємося виховати у своїх учнів.

По-третє, необхідно володіти методикою навчання і виховання. Педагог – це не тільки людина, яка багато знає. Педагог повинен уміти передавати свої знання, тобто трансформувати їх, надати їм такого вигляду, щоб вони були цікаві, зрозумілі й доступні всім студентам (учням) [11, с.18].

У формуванні педагогічної майстерності необхідним є врахування основних її елементів. Гуманістична спрямованість – найголовніша характеристика майстерності. Гуманістична спрямованість – спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків. Це вияв професійної ідеології вчителя, його ціннісного ставлення до педагогічної дійсності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів. Гуманістична спрямованість є виявом здатності бачити великі завдання в малих справах.

Підвалиною педагогічної майстерності є професійна компетентність. Зміст професійної компетентності – це знання предмета, методики його викладання, педагогіки й психології. Важливою особливістю професійних педагогічних знань є їхня комплексність, що потребує від учителя вміння синтезувати матеріал для успішного розв'язання педагогічних задач, аналізу педагогічних ситуацій, що зумовлюють необхідність осмислення психологічної сутності явищ, вибору засобів взаємодії.

Третім елементом у структурі педагогічної майстерності є здібності до педагогічної діяльності. Вони залежать від особливостей перебігу психічних процесів, що сприяють успішній педагогічній діяльності.

Можна виокремити такі шість провідних здібностей до педагогічної діяльності: комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування, креативність. Ще одним елементом педагогічної майстерності є педагогічна техніка як форма організації поведінки вчителя – сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки педагога, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи з учнем, учнівським колективом відповідно до мети виховання, об'єктивних та суб'єктивних

їхніх передумов. Вона передбачає наявність специфічних засобів, умінь, особливостей поведінки педагога: високу культуру мовлення; здатність володіти мімікою, пантомімікою, жестами; уміння одягатися, стежити за своїм зовнішнім виглядом; уміння керуватися основами психотехніки (розуміння педагогом власного психічного стану, уміння керувати собою); здатність до «бачення» внутрішнього стану вихованців і адекватного впливу на них. Тобто педагогічна техніка – це вміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, це прийоми володіння собою (своїм організмом, настроєм, мовленням, увагою та уявою) і прийоми впливу на інших (вербальними і невербальними засобами).

Критеріями майстерності педагога є доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатами), діалогічність (за характером стосунків з учнями), оптимальність у виборі засобів, творчість (за змістом діяльності)[5, с.25-28].

Комунікативні здібності відіграють чи не найголовнішу роль у діяльності педагога-мовника. Вся його діяльність пов'язана із комунікацією. Сьогодні глобальною метою оволодіння іноземною мовою вважається прилучення до іншої культури та участь у діалозі культур. Ця мета досягається шляхом формування здатності до міжкультурної комунікації. Саме викладання, організоване на основі завдань комунікативного характеру, навчання іншомовної комунікації, з використанням усіх необхідних для цього завдань та прийомів, є відмінною рисою уроку іноземної мови.

Усне мовлення – найважливіший елемент професійної майстерності сучасного педагога, який допомагає розв'язанню не лише навчальних проблем. Мовний артистизм – це яскравий прояв у мовленні особистості педагога, уміння творити в мові, викликаючи в учнів емоційно-чутливий відгук. Це її енергетика, інтенсивність, асоціативність, виразність, тонке й доречне використання вербальних і невербальних засобів [2, с.85].

Для підвищення дієвості уроку іноземної мови в сучасних умовах є багато можливостей. До першої групи можливостей відносимо навчання студентів прийомам учіння, способам пізнання іноземної мови. Оволодіння будь-яким предметом взагалі, а іноземною мовою – більшою мірою, можливо лише за умови активної діяльності кожного, залучення до самої мовної діяльності [10, с.35].

Для досягнення комунікативної компетенції – комунікативних вмінь, сформованих на основі мовних знань, навичок і вмінь – викладач іноземної мови використовує новітні методи навчання, що поєднують комунікативні та пізнавальні цілі. Інноваційні методи навчання іноземних мов, які базуються на гуманістичному підході, спрямовані на розвиток і самовдосконалення особистості, на розкриття її резервних можливостей і творчого потенціалу, створюють передумови для ефективного поліпшення навчального процесу у вищих навчальних закладах. Основними принципами сучасних методів є: рух від цілого до окремого, орієнтація занять на студента (learner-centered lessons), цілеспрямованість та змістовність занять, їх спрямованість на досягнення соціальної взаємодії при наявності віри у викладача в успіх своїх студентів, інтеграція мови та засвоєння її за допомогою знань з інших галузей наук. Існують різні варіанти цього напрямку в сучасній методиці, які мають різні назви — «Whole Language Content Approach», «Cognitive Approach», «Content-Based ESL Program», «Cognitive Academic Language Approach», «Co-operative Learning», «Interactive training». Інтерактивний метод надає можливість вирішити комунікативно – пізнавальні задачі засобами іншомовного спілкування. Категорію «інтерактивне навчання» можна визначити як: а) взаємодію викладача й студента в процесі спілкування; б) навчання з метою розв'язання лінгвістичних і комунікативних завдань. Інтерактивна діяльність включає організацію та розвиток діалогічного мовлення, спрямованих на взаєморозуміння, взаємодію, вирішення проблем, важливих для кожного з учасників навчального процесу [9, с.110].

Для формування високого рівня знань іноземної мови в студентів необхідною умовою є організація навчальних занять на високому науково-методичному рівні. Сучасне заняття характеризується вже чотирма організаційними формами: колективною, груповою, парною та індивідуальною. Використання тієї чи іншої форми навчання залежить від етапів заняття та змісту навчального матеріалу. При проведенні практичних занять з іноземної мови потрібно звертатися не тільки до традиційних методів роботи, а й до інтерактивних, технологій навчання у співпраці. Характерною рисою всіх цих технологій є навчання на основі особистісно-орієнтованої взаємодії суб'єктів педагогічного процесу [4, с.20].

Численними дослідженнями в галузі педагогіки та психології вищої школи доведено, що використання групових форм навчання позитивно впливає на ефективність навчально-виховного процесу. Процес навчальної мовленнєвої діяльності, заснований на засадах групового навчання, має великі переваги в підготовці викладачів іноземної мови порівняно з традиційними підходами адже він покликаний об'єднати перебіг комунікативного та професійного розвитку студента, а відтак – і вплинути на рівень його педагогічної майстерності, що здобувається в процесі моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності в ході аудиторних занять.

Майже всі види груп мають за головну ознаку спільну діяльність. Спільна діяльність – це такий вид групової діяльності, в процесі якої дії її учасників підпорядковані спільній меті. Спільна діяльність – свідоме взаємодія двох чи декількох осіб для спільного досягнення загальної мети в праці, грі, спорті, навчанні, вихованні, керівництві й т.п. Найвищий вид спільної діяльності – колективна діяльність.

Різновидом групового навчання є взаємне навчання, яке передбачає, що кожен із тих, хто навчається, є одночасно вчителем для інших членів групи, допомагає їм засвоїти ті знання та вміння, якими вони володіють найбільш успішно, що сприяє вирівнюванню загального рівня засвоєння навчального матеріалу. Взаємне навчання передбачає спільне засвоєння теоретичного матеріалу, спільне набуття вмінь та навичок, спільний контроль здобутих знань та умінь. В умовах взаємного навчання студент стає суб'єктом пізнавальної діяльності, її організатором та учасником. Взаємне навчання може здійснюватись в індивідуальних, парних, групових та колективних формах.

Згідно з психологічною теорією розвитку свідомості в діяльності, необхідно, щоб засвоєння системи методичних знань та суми практичних навичок та вмінь у процесі групового навчання в студентській групі відбувалось рівні безпосередньо через різного роду діяльність. Це обумовлює дотримання таких орієнтирів: організувати навчання таким чином, щоб домагатись високого рівня усвідомлення студентами закономірностей та послідовності навчальних дій та операцій; надати навчанню позитивної емоційної забарвленості; розвивати та зміцнювати інтерес до навчальної діяльності; розвивати свідомість тих, хто навчається, їхнє мислення та мовлення; надавати провідну роль особистісному досвіду [7].

Зокрема, особливе місце на сучасному занятті з іноземної мови у вищій має бути відведене діалогічній взаємодії суб'єктів навчального процесу, оскільки в діалозі реалізуються комунікативні вміння студентів. Навчання вмінню вести діалог є одним із найскладніших завдань, що постають перед викладачем іноземної мови, і водночас – це основна умова оволодіння педагогічною технікою викладача-мовника. При навчанні діалогу йому необхідно враховувати об'єктивні та суб'єктивні чинники, маючи за мету перейти від поширеної практики заучування соціально обумовлених кліше до моделювання ситуації живого мовлення. [3, с.159].

Таким чином, процес інтеграції в європейський освітній простір, зміни принципів, форм та методів викладання у вищих навчальних закладах України зумовили значне підвищення вимог до рівня та якості професійної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови, їхньої фахової та соціальної компетентності, загальної та професійної культури. Від того, наскільки високим є рівень професійної майстерності педагога, залежить кінцевий результат навчального процесу. Аналіз досліджуваного поняття «педагогічна майстерність» доводить необхідність подальшого вивчення шляхів її розвитку для майбутніх викладачів іноземної мови.

Література

1. Байкова Л. А. Педагогическое мастерство и педагогические технологии: Учебное пособие / Под ред. Л. К. Гребенкиной, Л. А. Байковой. 3-е изд., испр. и доп. – М.: Педагогическое общество России, 2001 – 256 с.
2. Булатова О. С. Педагогический артистизм: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 240 с.
3. Добіжа Н. В. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в процесі педагогічної практики / Н. В. Добіжа // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – 2012. - № 38. – С. 156-161.
4. Дьяченко В. К. Сотрудничество в обучении: О коллективном способе учебной работы: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 191 с.
5. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна – 3-тє вид., допов. і переробл. – К.: СПГ Богданова А. М., 2008. – 376 с.
6. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навч. Посіб. / Упоряд.: І. А. Зязюн, Н. Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища шк., 2006. – 606 с.
7. Особливості групового навчання у сучасній вищій школі (на матеріалі іноземної мови) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-13427-1.html>
8. Отич О. М. Естетичні та етичні основи розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів : бібліогр. покажч. / упоряд. Л. Н. Штома ; наук. Консультант і авт. вступ. ст. О. М. Отич ; наук. ред. І. А. Зязюн ; бібліогр. ред. Л. Н. Штома. – Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2013. — 150 с.
9. Рудницька Т. Г. Інноваційні методи навчання іноземних мов у вищій школі в контексті гуманістичної спрямованості навчального процесу / Т. Г. Рудницька // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – №4. – С.110-113.
10. Пассова Є. І., Кузнецова Є. С. Навчання спілкуванню на іноземній мові: навчальний посібник / За ред. Є.І. Пассова, Є.С. Кузнецової.– Воронеж: НОУ «Інтерлінгва», 2002. – 209 с. (Серія «Методика навчання іноземних мов, № 15).
11. Синиця І. О. Педагогічний такт і майстерність учителя/ І.О.Синиця – К.: Рад. Школа, 1981. – 319 с.